પ્રવચન નં-૫ ગાથા - ૧ તા.૧૧-૬-૭૮ રવિવાર જેઠ સુદ-૫ સં. ૨૫૦૪ શ્રુતપંચમી

આ એક સમયસાર સિદ્ધાંત છે. સમયસાર એટલે શુદ્ધાત્માનું કથન. અંદર ભગવાન આત્મા દેહથી ભિન્ન, દેહ તો જડ છે, અંદર પુણ્ય પાપના ભાવ થાય, શુભ–અશુભ વિકલ્પો રાગ એ પણ વિકાર છે, એનાથી રહિત અંદર પૂરણ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન, અનાદિ અનંત, ઉત્પત્તિ અને નાશ વિનાની ચીજ જે છે આનંદઘન એને અહીંયા સમયસાર અથવા આત્મા કહે છે. એ આત્માની આમાં વ્યાખ્યા છે.

પ્રથમ અહીં છે, મૂળ ગાથા સૂત્રકાર, એક, એક ગાથા છે ને ! એક ઉપર કુંદકુંદાચાર્ય ગ્રંથની આદિમાં મંગળિક પૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરે છે. આજે શ્રુત–પંચમીનો દિવસ છે ને શરૂઆત આજ ઓગણીસમી વાર શરૂઆત થાય છે સમયસાર. ઓગણીસમી વાર અઢાર વાર તો દરેક શબ્દનો અર્થ કરીને અઢાર વાર તો વંચાઈ ગયું. તેંતાલીસમું વર્ષ હાલે છે અહીં (સોનગઢમાં) અઢાર વાર તો થઈ ગયું આ ઓગણીસમી વાર છે. શું કહે છે સૂત્ર અવતાર

वंदित्तु सव्वसिद्धे धुवमचलमणोवमं गदिं पत्ते।
वोच्छामि समयपाहुडमिणमो सुदकेवलीभणिदं।। १।।

(હરિગીત)

ધ્રુવ, અચલ ને અનુપમ ગતિ પામેલ સર્વે સિદ્ધને
વંદી કહું શ્રુતકેવળી-કથિત આ સમયપ્રાભૃત અહો ! ૧.

ગાથાર્થ લઈએ, “ આચાર્ય કહે છે ” સંત છે મુનિ છે. અતીન્દ્રિય આનંદના અનુભવી છે. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ છે. અનાદિથી એની એને (અજ્ઞાનીને) ખબર નથી. છે ? ‘ સત્ ’ ‘ ચિદ્ ’ ‘ આનંદ ’ છે. જ્ઞાન, આનંદ એવું એનું સ્વરૂપ છે, એનું કાયમી એવા સ્વરૂપને અહીં આચાર્ય કહે છે, હું અનુભવું છું અને અનુભવીને જગતના પ્રાણી માટે અને મારા હિતને માટે અને પૂર્વ પરમાત્મા જે થયા એને હું વંદન કરીને શરૂઆત કરું છું. પૂરણ પરમાત્મા આત્મદશાને પામ્યા, આનંદ પ્રભુ પૂર્ણ આનંદ સ્વરૂપ છે, એનો સ્વભાવ જ આનંદ છે. આહાહા ! એ અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વભાવનું જેને વર્તમાન દશામાં પ્રાપ્ત થયું, એને પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે, એને સિદ્ધ કહેવામાં આવે છે. એ સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને હું

આ કહીશ એમ કહે છે.

કહે છે ને જુઓ ! હું ધ્રુવ, ધ્રુવ પરમાત્મ પદ છે એ તો ધ્રુવ છે પામેલની વાત છે, સિદ્ધ, સિદ્ધ. જેમ સકરકંદ છે ને સકરકંદ, એ સકરકંદની ઉપરની લાલ છાલ છે એ ન જુઓ તો એ સકરકંદ છે, સકરકંદ એટલે સાકરની મીઠાશનો પિંડ, પછી ભાષા શકરીયા ને શકરની એવી ભાષા થઈ ગઈ છે. મૂળ તો લાલ જે છાલ છે લાલ, એ ન જુઓ તો એ સાકરકંદ છે. સાકરની મીઠાશનું દળ છે. સાદી ભાષા છે. આ તો દૃષ્ટાંત છે. એમ આ આત્મા, કઠણ આ વાત છે. આ આત્મા અંદર જે ચીજ છે, એના પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પો જે રાગ ઊઠે છે, એ તો છાલ છે, આ તો જડ છે, શરીર, આ તો કાંઈ આત્મા નથી. આ તો માટી જડ ધૂળ છે, પણ અંદર કોઈ દયા– દાન – વ્રત– ભક્તિના ભાવ એ પુણ્ય રાગ છે. હિંસા, જૂઠું, વિષય, ભોગ, વાસના, કામ–ક્રોધ એ પાપ રાગ છે. એ પુણ્ય ને પાપના ભાવ એ લાલ છાલ જેવા સકરકંદની ઉપર છે. એ ભાવની પાછળ જુઓ તો આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ છે. આહાહા !

પ્રભુ ! પણ બેસવું (કઠણ પડે) કોઈ દિ ' અભ્યાસ ન મળે આ, દુનિયાના અભ્યાસ આગળ બહારના અભ્યાસ વધાર્યા આ દાકતરના એલ.એલ.બી.ના ને એમ. એ.ને પૂંછડા મોટા લાંબા કર્યા એનાં, પણ આ હું છું એની ખબરેય ન મળે ! આહાહા !

અહીં ઈ કહે છે. જે કોઈ અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વરૂપ પ્રભુ છે. ઉપરની લાલ છાલની જેમ પુણ્ય ને પાપના ભાવો વિકાર અને વિકૃત છે. એને જેણે દૂર કરીને, જેણે પૂરણ અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ પ્રભુ છે, જેમ સકરકંદ સાકરની મીઠાશનો પિંડ છે, એને ખૂલ્લો કર્યો જેમ છાલ કાઢીને, તેમ જેણે પૂરણ અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ પૂરણ સત્તા હોવાવાળી ચીજ અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વરૂપ, એનું ભાન કરીને જેણે વિકારનો નાશ કર્યો, અને પૂર્ણાનંદની જેને પ્રાપ્તિ થઈ તેને અહીંયા સિદ્ધ પરમાત્મા પરમેશ્વર કહેવામાં આવે છે. એ પરમેશ્વરને નમસ્કાર કરે છે. આહાહા ! તો એમાં આસ્થાપણું તો એટલું આવ્યું. એક તો પૂરણ આનંદને પ્રાપ્ત અનંત પરમાત્મા થઈ ગયા. કેમકે એકેક જીવ પણ પુરૂષાર્થ કરે તો થોડા કાળમાં પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્ત થાય, તો અનંતકાળ થયો એમાં અનંતા થઈ ગયા છે. સિદ્ધપદને, પરમાત્મપદને પામેલા અનંત આત્માઓ થયા છે.

તેથી અહીં કહે છે બધા સિદ્ધને, અનંત અનંત સિદ્ધો જે થયા. આહાહા ! પ્રતીતમાં કેટલી વાત છે એને ? કે અનંત આત્માઓ અને તે અનંત આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ હતા. એ અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વરૂપ દશામાં પ્રાપ્ત થયા અને મુક્ત થયા એટલે દુઃખ અને વિકારથી મુક્ત થયા. અને એના સ્થાનમાં અતીન્દ્રિય આનંદની પૂરણતાની પ્રાપ્તિ કરી એને અહીંયા સિદ્ધ અને પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! એ એને નમસ્કાર કરે છે. એ ધ્રુવ થયા છે, છે ? પરમાત્મ દશા થઈ એ ધ્રુવ છે હવે. હવે એને ગતિમાં રખડવાનું નથી. જેમ ચણો કાચો હોય ત્યારે તૂરો લાગે અને વાવ્યો ઉગે પણ શેકવાથી તુરાશ જાય, મીઠાશ આવે અને વાવ્યો ઉગે નહીં ચણો. એમ ભગવાન આત્મા પુણ્ય ને પાપ અને શરીર મારા એમ માને ત્યાં સુધી અજ્ઞાનથી એને તુરાશ નામ દુઃખનું વેદન છે. ઓલા દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધ થાય, પણ જ્યારે એને શેકે છે જેમ ચણાને ત્યારે એ મીઠાશ અંદર હતી, એ હતી એ આવે છે, એ કાંઈ બહારથી આવતી નથી, એમ આત્મામાં રાગ ને દ્વેષ ને અજ્ઞાન ને, સ્વરૂપના ભાન દ્વારા નાશ કરે છે ત્યારે અજ્ઞાન બળી જાય છે અને એના

સ્થાનમાં અતીન્દ્રિય આનંદ અને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થાય છે. એ પ્રાપ્તિ થઈ એ એમ ને એમ રહે છે હવે, તેથી તેને ધ્રુવ કહે છે. આ સંસારમાં તો એક ભવમાંથી બીજો ભવ એમ કતાર લાગી જ છે કતાર ! અહીં જન્મે ને મરે, જન્મે ને મરે, જન્મે ને મરે, આહાહા ! કતાર લાગી છે અનંત ભવની.

પણ જેણે આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વરૂપનું ભાન કરીને, જેણે રાગ ને દ્વેષ ને અજ્ઞાનનો નાશ કર્યો, એની દશા હવે ધ્રુવ થઈ ગઈ ! હવે ફરે નહીં એને હવે ગતિ નહીં, ભવ નહીં ! અને તે સિદ્ધ થયા એને હવે ફરીને સંસારમાં આવવું છે નહીં, માટે એને ધ્રુવ કીધા, પર્યાયે ધ્રુવ હોં, વસ્તુ તો ધ્રુવ છે ત્રિકાળી પણ (પર્યાય એટલે ?) પર્યાય એટલે અવસ્થા, પર્યાય એટલે હાલત, પર્યાય એટલે દશા, પર્યાય એટલે વર્તમાન સ્થિતિ. જેમ સોનું છે એ સોનું કાયમ છે એ અપેક્ષાએ સોનાને દ્રવ્ય કહીએ અને સોનામાં પીળાશ ને ચીકાશ છે એ કાયમ રહે માટે ગુણ કહીએ, પણ સોનામાં કુંડળ, કડા અને વીંટી દશાઓ થાય એને અવસ્થા કહીએ, દાકતર ? આહાહા ! કુંડળ, કડા, વીંટી અવસ્થાઓ એમ ભગવાન આત્મા, વસ્તુ તરીકે જેમ સોનું છે એમ આત્મા અનાદિ છે. એમ સોનામાં પીળાશ–ચીકાશ આદિ છે એ પણ અનાદિ છે એમ આત્મામાં આનંદ અને જ્ઞાન આદિ સ્વભાવ એ અનાદિ છે પણ એની દશામાં જેમ સોનામાંથી વીંટી, કડાં આદિ થાય એમ એની અવસ્થામાં પુણ્ય ને પાપ ને રાગ ને દ્વેષ કરી અને અજ્ઞાનની દશાથી ચાર ગતિમાં રખડી રહ્યો અને પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે. આહા ! એ દશાને ટાળે અને ટાળીને એ દશામાં નિર્મળ જે આનંદ સ્વરૂપ છે તે દશા પ્રગટ કરે, તે દશાને અહીંયા ધ્રુવ કહે છે. એ ફરે નહીં પછી, આ ગતિ તો ફરે એકમાંથી બીજી, માણસ મરીને કીડો થાય, કીડો મરીને કાગડો થાય. આહાહા !

કેમકે વસ્તુ તો અનાદિ છે અને પરિભ્રમણના દુઃખ ને (એનું) કારણ વિકાર તો સેવી રહ્યો છે. રાગને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપ કરી રહ્યો છે, એટલે પરિભ્રમણમાં તો પડયો જ છે એ, એક અવતારમાંથી બીજો અવતાર કતાર લાગી જ છે જન્મની. એ જન્મ મરણ જેના છૂટી ગયા. આહાહા ! અને જેનું સ્વરૂપ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને આનંદથી ભરેલુ હતું એ જેણે વર્તમાન દશામાં પ્રાપ્ત કર્યું તેને પરમાત્માને તે અહીં ધ્રુવ કહે છે. એ દશા હવે એને રહેવાની ફરવાની નહીં માટે ધ્રુવ કહે છે. ન્યાય સમજાય છે ને ? વાત તો લોજીકથી છે પણ હવે જરી વિષય જ બીજો છે આખો, જગતના ધંધાથી વિષય જ બીજો છે. આહાહા !

ધ્રુવ, ‘ અચલ ’ એ પૂરણ પદને પામ્યા એ ત્યાંથી હવે ફરે એવું નથી માટે અચળ છે. ‘ અનુપમ ’ પૂરણ પદને પામ્યા એને ઉપમા ન હોય. અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વરૂપ પ્રભુ સ્વભાવ જેનો હોય તે દુઃખરૂપ ન હોય, વિકૃત ન હોય, વિપરીત ન હોય, એનો અંતર સ્વભાવ ભગવાન આત્માનો અતીન્દ્રિય આનંદ, અતીન્દ્રિય જ્ઞાન, અતીન્દ્રિય શાંતિ એનો સ્વભાવ છે. એ ઉણપેય નથી, વિપરીતેય નથી એ વસ્તુના મૂળ સ્વભાવને આવરણ પણ નથી. આરે ! આવી વાતું છે !

એ શક્તિ જ્યાં પ્રગટી, સોનાને જેમ સોળ વલુ પ્રગટ કર્યું અને કથીર અને ધાતુ નીકળી ગઈ, એમ ભગવાન આત્મામાંથી પુણ્ય ને પાપનો કથીર નામ મેલ નીકળી ગયો, અને પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રગટ થયો દશામાં એને અહીંયા અચલ ને અનુપમ ગતિ પામેલ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ‘ કાંઈ ’ એટલે કઈ પદ્ધતિથી કહેવાય છે એનું નામ કાંઈ, સમજાય છે ?

એ તો સમજી જાય તો સમજાય જાય. પણ ‘ કાંઈ ’ એટલે કઈ પદ્ધતિથી કહેવાય છે આમ. ‘ સમજાય છે કાંઈ ’ એનો અર્થ એ છે. આહાહાહા !

કહે છે આ ધ્રુવ, અચલ અને અનુપમ ત્રણ વિશેષણથી યુક્ત ગતિને પ્રાપ્ત થયા પરમાત્મા, સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થયા. પરમાનંદ દશાને પ્રાપ્ત થયા, સંસાર દશાનો જેને નાશ થઈ ગયો. આ પરિભ્રમણના અવતાર જેનો અભાવ થઈ ગયો, કાંતિભાઈ ! નમો સિદ્ધાણં, એની વાત ચાલે છે. નમો સિદ્ધાણં કોઈ પક્ષ નથી વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. આહાહા !

એવી “ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલ એવા સર્વ સિદ્ધોને ” અનંત પરમાત્મા થયા, કારણકે અનંત અનંત કાળ થયો, એમાં અનંત કાળમાં, અનંત સંતો આદિ થયા, તો એણે આત્માનું સાધન કરી, આત્માના આનંદનું, અલ્પકાળમાં એ મુક્તિને પામે, એને અનંત કાળ મુક્તિ કરવા જોઈએ નહીં. આત્માના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ, જેમ બીજમાંથી પૂનમ થવામાં તેર દિ ’નો આંતરો રહે, અનંત કાળનો આંતરો ન રહે. બીજ–પૂનમ એમ આત્માનો અનુભવ, રાગથી ભિન્ન ચૈતન્યના આનંદના અનુભવનું બીજડું પાકયું જ્યાં બીજ થઈ બીજ, એની પૂરણ પ્રાપ્તિને માટે વધારે કાળ ન હોય હવે ! બીજ ઉગી એ તેરમે દી ’એ પૂનમ થઈ, પૂનમ એટલે પૂરણ, અમાસ એટલે અર્ધમાસ–અર્ધોમાસ. એમ પૂરણ દશાને પ્રાપ્ત થવામાં એને વાર ન હોય, એથી અહીં કહે છે, એવા અનંતા સિદ્ધો થયા, આહાહા ! આત્માની દશાને પ્રાપ્ત કરતાં કરતાં અનંતા થયા છે.

જેને આત્માનું ભાન થયું સમ્યગ્દર્શન, સત્યદર્શન, પૂર્ણાનંદનો નાથ સત્ય છે તેનું દર્શન થઈ ગયું, અનુભવ થયો, હું તો શુદ્ધ છું, આ પુણ્ય પાપના ભાવ એ તો મેલ ને અશુદ્ધ ને દુઃખરૂપ છે, એવું જ્યાં ભાન થયું, હવે એને પૂરણ પ્રાપ્તિના કાળ અનંત ન જોઈએ, અલ્પકાળમાં એ પૂરણની પ્રાપ્તિ કરશે, તો એવા અનંતા સિદ્ધો થઈ ગયા. અનંત કાળના પ્રવાહમાં અનંત પરમાત્મ દશાને પામેલા થયા, માટે ‘ સર્વ સિદ્ધ ’ શબ્દ વાપર્યો છે, સર્વ પરમાત્માને હું નમસ્કાર કરું છું. આહાહા ! છે ? નમસ્કાર કરીને અહો ! અહો ! ભવ્ય જીવો. એમ કહે છે આચાર્ય સંત શ્રુતકેવળી ભણિતં, શ્રુત કેવળીઓએ કહેલું, સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ કહેલું અને શ્રુતકેવળી એટલે ભાવશ્રુતનું જ્ઞાન જેને થઈ ગયું એમણે કહેલું, આ સમયસાર નામના પ્રાભૃતને કહીશ. આ શાસ્ત્રને હું કહીશ. જગતના હિતને માટે અને મને એ જાતનો વિકલ્પ ઉઠયો માટે હું કહીશ એમ કહે છે. આહાહા ! આકરું કામ છે, એકેક શબ્દ આકરા છે. (સમજવામાં !)

અભ્યાસ નહીં, આ ચીજ જ (આત્મદ્રવ્ય) અંતરની કોઈ, સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, વસ્તુ છે, વસ્તુ છે, તત્ત્વ છે તો વસ્તુમાં વસેલા ગુણો છે. એને વસ્તુ કહીએ. વસ્તુ એમાં અંદર અનંત શક્તિ વસેલી છે, માટે વસ્તુ કહીએ. એમ ભગવાન આત્મા વસ્તુ છે એમાં અનંતી અનંતી પવિત્ર શક્તિઓ વસેલી છે. એ શક્તિઓની જેણે પ્રગટ દશા કરી અને અજ્ઞાનનો નાશ કરી પરિભ્રમણ બંધ કર્યું એને અહીંયા પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. એવા અનંત પરમાત્માને નમસ્કાર કરે છે. આહાહા ! છે ? એમ કહીને હવે હું આ શાસ્ત્રને કહીશ. હવે ટીકા.

ટીકાઃ– સંસ્કૃતમાં પહેલો શબ્દ ‘ અથ ’ છે સંસ્કૃત છે. પહેલો ‘ અથ ’, અથ કેમ કહ્યું છે ? આ શાસ્ત્રની શરૂઆત છે આજ. આ શ્રુતપંચમીનો દિવસ છે આ શ્રુતની રચના થઈ હતી એ શ્રુત પાંચમ, ષટ્ખંડાગમની અંકલેશ્વરમાં બે હજાર વર્ષ થયા અને આજ આ સમયસારની

શરૂઆત થાય છે ઓગણીસમી વાર સભાની અંદર, અહીં કહે છે ' અથ ' એ મંગળના અર્થે છે, એટલે શું ? ' અથ ' હવે કહું છું. એટલે કે અનાદિનો જે સંસાર છે એનો નાશ થાય છે અને ' અથ ' હવે નવી શરૂઆત આનંદની થાય છે. અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એ અનાદિથી દુઃખને વેદે છે. રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપના ભાવને વેદે છે એ તો દુઃખ છે એને અતીન્દ્રિય આનંદનો અંશ નથી.

ત્યારે અહીં કહે છે કે મંગળિક અર્થે ' અથ ' શબ્દ કરી દે છે ' અથ ' નો અર્થ મંગળિક કર્યો, શરૂઆત થઈ ગઈ, આત્માના અનુભવની શરૂઆતને માટે અથ શબ્દ મંગળને અર્થે વાપર્યો છે. આહાહાહા ! ઘણી શરતું સહિત શબ્દો છે બાપુ ! માર્ગ કોઈ અલૌકિક છે. આહાહાહા ! છે ? શરૂઆત થઈ ગઈ છે માર્ગની હવે એમ કહે છે. પ્રભુ ! આનંદનો નાથ અંદર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! ચૈતન્ય ઝળહળ જ્યોતિ, જેના પ્રકાશની સત્તામાં જગત જણાય છે. જેના પ્રકાશની સત્તામાં જગત જણાય છે. એ જાણનારો જાગ્યો છે તેથી એને ' અથ ' નામ મંગળિક કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! છે ? એક ' અથ ' શબ્દનો આટલો અર્થ છે.

' અથ ' મંગળના અર્થે મંગળનો અર્થ એ છે મમ-ગળ, મંગ ને લ. એવા બે અક્ષર છે. મંગ એટલે પવિત્રતા અને ' લ ' એટલે લાતિ પ્રાપ્તિ, ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ સ્વભાવ એ પવિત્ર છે, એને ' મંગ ' કહીએ અને ' લ ' નામ એની દશામાં પ્રાપ્તિ કરીએ, તેને મંગલ કહે છે. આરે ! દુનિયા તો આ પાંચ પચાસ લાખ મળે ને મંગળિક કહે, વાસ્તુ કરે અને પાંચ પચાસ હજાર ખર્ચે ને મંગળિક કહે. કુટુંબીઓને ભેગાં કરીને જમાડે લાપશી વિગેરે. છોકરાના લગન કરે અને પાંચ દશ હજાર ખર્ચે અને મંગલિક કહે, એ બધા અમંગળિક છે, નાશવાન છે. એ મંગળિક નહીં, મંગળ તો એને કહીએ જેમાંથી પવિત્રતા પ્રગટ થાય આત્મામાં, એને મંગળિક કહીએ. પ્રભુ પોતે આનંદ સ્વરૂપ છે, સચ્ચિદાનંદ એનો સ્વભાવ છે. એનામાંથી સત્ આનંદમાંથી અતીન્દ્રિય આનંદની પવિત્ર ' મંગ ' નામ પવિત્રતા અને ' લ ' નામ પ્રાપ્તિ. એવી પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ કરે એ ભાવને મંગળિક કહે છે. દાકતર ? દરેકના શબ્દ ફેર છે. આહાહા ! અથવા મમ્ ને ગલ પહેલા ' મંગ ' ને ' લ ' લીધો. એમાં મંગ પવિત્ર પ્રભુ, શુદ્ધ સ્વરૂપ ચૈતન્યઘન એની પવિત્રતા જેણે અંતર્મુખ થઈને બહિર્મુખની દૃષ્ટિ છોડીને, અંતર્મુખ થઈને જેણે આનંદને પ્રગટ કર્યો, એણે પવિત્રતા પ્રગટ કરી માટે એને મંગળિક કહીએ. મં...ગ...લ એ તો પ્રત્યય છે સંસ્કૃત. બીજો અર્થ મમ્ ને ગલ. ઓલું ' મંગ ' ને ' લ ' હતું, આ મમ્ ને ગલ, આત્મા આનંદ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય ઘન છે, એને આ પુણ્ય-પાપ ને આ શરીર મારા, એવો જે મમ્ નામ અહંકાર છે, એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ છે એને ' ગલ ' નામ ગાળે એને મંગળિક કહેવામાં આવે છે.

આ ચોપડીમાં ક્યાંય આવ્યું નો હોય દાકતરી અભ્યાસમાં ક્યાંય. આહાહાહા ! માર્ગ આખો જુદી જાતનો છે, પ્રભુ શું કહીએ ? આહાહા ! અંતરની ચીજ, જનમ મરણ રહિત થવાની રીત કોઈ આખી જુદી ચીજ છે. અત્યારે તો લોકો કંઈક કંઈક ધર્મને નામે પણ પાંચ પચીસ લાખ ખર્ચે થઈ ગયો ધર્મ ! ધૂળેય ધર્મ નથી તારા લાખ શું કરોડ આપને. આહાહા ! કાંપમાં-(વઢવાણ કેમ્પમાં) ગયા 'તા નૈ ! તમારા જમાઈ પાસે, ઓલા રૂપિયા આપ્યા 'તા ને ઓલા ચીમનભાઈએ દામનગરવાળા ચીમનભાઈ ખબર છે ને ? આવ્યા 'તાને, હમણાં આવ્યા 'તા.

ત્યાં ગયા 'તા, આવ્યા 'તા ને બહેન હતા ઘરેથી દીકરી મોઢા આગળ નાળીયેર મૂકયું ગયા 'તા, અને એવા જ્યાં બે પાંચ લાખ ખર્ચે એટલે જાણે કે ધર્મ થઈ ગયો! ધૂળેય નથી બાપુ. આહાહા! એક, હમણાં મદ્રાસ ગયા 'તા આ લોહી લેવાય છે ને લોહી ઓલી શંકા છે ને? લોહી એમાં મદ્રાસમાં મોટું એક હોસ્પિટલ છે, એમાં એક નાનાલાલ ભટ્ટ કરીને છે મોટો ગૃહસ્થ, નરમ માણસ એને એમ ખબર પડી કે મહારાજ હોસ્પિટલમાં લોહી આપવા જવાના છે, આ જરી પંદર દી 'એ લે છે. એટલે એ પોતે સાથે આવ્યા બિચારા નરમ માણસ છે, છ લાખ રૂપિયા એણે પોતે આપ્યા છે. મદ્રાસની હોસ્પિટલમાં છ લાખ રૂપિયા આપ્યા છે. એકલા પોતે નાનાલાલ ભટ્ટ કરીને છે, એને એમ ખબર પડી કે મહારાજ લોહી દેવા મારી હોસ્પિટલમાં આવે છે, એટલે મારી સાથે આવ્યા, પંદર દિવસે લોહી લે છે તપાસ કાંઈક કરે છે, શંકા છે દાકતરોને લોહીમાં અહીંયા કાંઈ દેખાતું નથી. ઘણાં ઘણાં દાકતરો. (તેમાં છે) એક મોટો દાકતર છે નહીં ઓલો પારસી એક મોટો નામ શું? ભરૂચા દાકતર. ભરૂચા દાકતર મોટો દાકતર છે એ આવ્યો 'તો, આવે ત્યાં આવે જોવા માટે. બાપુ! અહીં હશે શરીરમાં ધૂળમાં કાંઈક, અમારા આત્મામાં કાંઈ નથી. આહાહા! શરીરમાં તમને લાગતું હોય તો લાગે ભલે. એ લોકોને એમ જાણે કે પાંચ દસ લાખ રૂપિયા આપે એટલે, ભટ્ટે છ લાખ આપ્યા, લોકો જાણે, (મોટાં માને) બાપુ પૈસા તમારી ચીજ નથી પૈસા તો જડ છે, અજીવ છે અને તમે જીવ છો. જીવની ચીજ અજીવ હોઈ શકે નહિ. માટે અજીવ મેં આપ્યા એ અહંકાર છે. આહાહા!

એવો પર પ્રત્યેનો અહંકાર અને અંદર રાગ થાય એનો પણ અહંકાર, દયા દાનનો રાગ એ પણ વિકલ્પ રાગ છે. એનો અહંકાર એ મારા છે એને અહીંયા મમ્ કહીએ. મમ્ નામ અહંકારનું પાપ કહીએ. એ જે ગળે નામ ગાળે મં...ગ...ળ... એ આત્માના આનંદનો આશ્રય કરીને એ અહંકારને ગાળે એને મંગળ કહીએ, એ મંગળિકની અહીં વાત છે. પંડિતજી! છે?

' અથ ' શબ્દ મંગળના અર્થને સૂચવે છે. " ગ્રંથના આદિમાં શરૂઆત કરતાં સર્વ સિદ્ધોને, " પરમાત્મા થયા જે અનંત સિદ્ધો! સંસારની દશા વિકૃતનો નાશ કરી અને અવિકૃત દશા પૂર્ણાનંદની દશા પ્રગટ કરી એવા અનંત સર્વ સિદ્ધોને " ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિથી. " ઝીણી વાત છે થોડી હવે, શું કહે છે? પૂરણ પરમાત્મા થયા સિદ્ધો અને મારે પણ થાવું છે. પણ આ થયા એને હું નમસ્કાર કરું છું, કઈ રીતે? નમસ્કારના બે પ્રકાર.

(૧) ભાવ (૨) દ્રવ્ય.

બેમાં શબ્દમાં ઝીણી વાત છે. ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિ એટલે? ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ પોતે આરાધક છે, સેવવા લાયક છે, અને સેવનારો પણ હું, એવી નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિની સેવના નિર્વિકલ્પ શાંતિથી, આત્માનું મંગળિક કરે એને ભાવ સ્તુતિ કહેવામાં આવે છે. ફરીને. આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વરૂપ પ્રભુ, એને પુણ્ય પાપના વિકલ્પથી રહિત, નિર્વિકલ્પ વીતરાગી દશાથી સ્વરૂપની સેવા કરે, ત્રિકાળ સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થાય, તેને ભાવસ્તુતિ-ભાવસ્તુતિ કહેવામાં આવે છે. શબ્દો જુદી જાતના છે? ' ભાવ ' શબ્દ છે ને? સર્વ સિદ્ધોને અનંત પરમાત્માઓને ભાવ અને દ્રવ્ય સ્તુતિથી ભાવ એટલે એ, કે હું પોતે પરમાત્મ સ્વરૂપ જ છું અને મારી નિર્મળ પર્યાય દ્વારા હું પરમાત્મ સ્વરૂપનો આદર કરું છું, એનું નામ ભાવ સ્તુતિ કહેવામાં આવે છે જેમાં રાગ નથી.

આહાહા ! આવું ક્યાં નવરાશ મળે નવરાશેય ક્યાં છે ! નિવૃત્તિની, સંસારના પાપ આડે, બે પાંચ દસ હજારનો પગાર થાય ત્યાં તો જાણે કે, ઓહોહો ! વધી ગયા, ધૂળમાંય વધ્યા નથી, ધૂળમાં નથી એટલે ? પુણ્યેય નથી ત્યાં, ધર્મ તો નથી પણ પુણ્યેય નથી. આહાહા !

અહીં કહે છે. અનંત પરમાત્મા થયા એને હું શાસ્ત્રની શરૂઆત કરતાં, હું પણ પરમાત્મા થવાની અભિલાષાવાળો જીવ છું, સાધક છું આત્માના આનંદના અનુભવમાં આવેલો છું, પણ મારી હજી પૂર્ણ દશા નથી, એથી પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત જીવોને, અનંત જીવોને ભાવથી નમસ્કાર કરું છું. ભાવથી નમસ્કારની વ્યાખ્યા આ કે પોતે શુદ્ધ આનંદ છે, પોતે સેવવા લાયક છે, પોતે જ આરાધક છે અને પોતે આરાધ્ય છે. આરાધ્ય નામ સેવવા લાયક અને આરાધક સેવા કરનાર.. આરાધક સેવા કરનાર, આરાધ્ય સેવવા લાયક. આહાહા ! હું પોતે જ આરાધ્ય ને આરાધક છું. હું આરાધક ને આરાધ્ય મને પરમાત્મા, એ તો દ્રવ્ય નમસ્કારમાં જાય છે, વિકલ્પમાં જાય છે. ઝીણી વાત છે ભાઈ. આહાહા ! આ તો અગમ્ય ગમ્યની વાતું છે ! ભાવ નમસ્કાર પંડિતજી ? આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યઘન આનંદકંદ તેને હું ધ્યેયમાં લઈ અને વર્તમાન મારી ધ્યાનની દશામાં તેને ધ્યેય બનાવી અને તેની સેવા કરું એનું નામ ભાવ સ્તુતિ કહેવામાં આવે છે. જેમાં પરમાત્માય ન આવે, જેમાં વિકલ્પેય ન આવે, વિકલ્પ નામ રાગ. આહાહા !

હું શુદ્ધ ચૈતન્યઘન પૂર્ણાનંદ વસ્તુ છું ને ! વસ્તુ છે ને ! અસ્તિ છે ને ! મોજૂદગી છે ને ! મોજૂદગી ચીજ છે ને ! અને જે ચીજમાં અનંતુ અનંતુ જણાય છે. એ જાણનારો અનંત છે. કેમ કે જેમાં અનંતુ જણાય છે, એ જણાય છે નિશ્ચયથી તો ખરેખર એ નહીં, પણ એ જાણનારની દશામાં અનંતુ જણાય છે, એ જાણનારની દશા જ જણાય છે. આહાહા ! આ પ્લાસ્ટિક નહીં, પણ આ પ્લાસ્ટિક સંબંધીનું જે અહીં જ્ઞાન છે, સ્વનું જ્ઞાન અને પરનું જ્ઞાન, એ જ્ઞાન અહીં જણાય છે. એમાં એ જણાય છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. બાકી ખરેખર તો પોતાની જ્ઞાનની સ્વપર પ્રકાશક પર્યાય જણાય છે. ઝીણી વાત છે પ્રભુ. આહાહા ! આ લોજીક જ જુદી જાતના છે પ્રભુ, આ તત્ત્વ જ જુદી જાતનું છે.

અહીં એ કહે છે, હું ભાવથી જ સ્તુતિ કરું છું. પછી દ્રવ્ય, દ્રવ્ય આવ્યું, હવે દ્રવ્યથી એટલે ? અનંત પરમાત્માને મારો શુભ રાગ ઊઠે છે, વિકલ્પ ઉઠયો છે, એથી નમસ્કાર કરું છું એ દ્રવ્ય નમસ્કાર છે, પંડિતજી. સમજાય છે કાંઈ ?

અંતરનો આત્મા પૂર્ણ ઈદમ્ પૂર્ણ સ્વરૂપે પ્રભુ બિરાજે છે એની વર્તમાન દશા નિર્મળ નિર્વિકારી દશા દ્વારા તેમાં એકાકાર થવું જેમાં રાગનો સંબંધ નહીં અને જેમાં નિર્વિકલ્પ રાગ વિનાની શાંતિ અને સમાધિ એને અહીંયા ' ભાવ નમસ્કાર ' કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! અને હવે જે પરમાત્મા અનંત થયા, તેના ઉપર મારું લક્ષ જાય છે, ઓલું અંદરમાં લક્ષમાં હતું તેથી તે હું મારા આત્માને સેવતો, આરાધ્યેય હું અને આરાધકેય હું, હવે વિકલ્પ ઉઠયો છે, શુભ રાગ-તો આરાધક હું અને આરાધ્ય પરમાત્મા સિદ્ધ ભગવાન સેવવા લાયક છે એ શુભરાગ છે. આવી કઈ જાતની વાત, બાપુ મારગ એવો છે એ ધર્મની દશા અને ધર્મનો કોઈ પ્રકાર એવો અપૂર્વ છે બાપુ, અરેરે ! એને હાથ તો આવ્યો નથી પણ એને સાંભળવા મળતો નથી. આવું મનુષ્યપણું મળ્યું એમાં ભવના અભાવની વાત સાંભળવા ન મળે એ ભવ શું કામનો ?

ભલે દસ હજારનો પગાર અને પચાસ હજારના પગાર ને ધૂળના પગાર આપણે રામજીભાઈના દીકરાને આઠ હજારનો પગાર છે ને ? સુમનભાઈ, પહેલા એસોમાં હતા. ઉડતો ઘોડો, પહેલા એસો કંપનીમાં હતા ત્યાંથી નીકળી ગયા. હવે આ જગમોહનલાલ છે જામનગરના શ્વેતાંબર દેરાવાસી સાડાત્રણ કરોડની પેદાશ છે વર્ષની, અહીંયા આવી ગયા છે. ત્યાંય આવ્યા 'તા હમણાં લોહી દેવા ગયો 'તો ત્યાં મદ્રાસ દાકતરે બચારા બહુ આદર કર્યો 'તો દાકતરે.

મદ્રાસના ગર્વનર છે આપણે અહીં પ્રભુદાસભાઈ પટવારી હું પ્લેનમાંથી ઉતર્યો એટલે એમને ખબર પડી મહારાજ આવ્યા છે. એટલે મારી મોટર પાસે આવ્યા, મહારાજ ! મારા ગવર્નર હોલમાં આવવું પડશે, મારે આપનું સ્વાગત કરવું છે. પટવારી પોતે, પછી તો વ્યાખ્યાનમાં પોતે આવ્યા. આ દાકતર છે ને પટવારી ભાવનગર એના ભાઈ. એના ભાઈ છે, ખબર છે ને ! વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા. બાવીસ મિનિટ સાંભળ્યું એને કામ ઘણાંને વ્યાખ્યાન ૨૨ મિનિટ સાંભળ્યું પણ મહારાજ મારા ગવર્નર હોલમાં પધારવું પડશે આપે, પછી ગયા ' તા અર્ધો કલાક રહ્યા હતા. બહાર છે રાજમહેલ મોટો એને ગવર્નર કહેવાય, આપણે હિંદી ભાષામાં રાજ્યપાલ કહેવાય, પણ બહુ નરમ માણસ. નરમ છે નરમ બહુ અંદર વિનંતી કરી. અમારા હોલમાં પધારવું પડશે, લોકોને જરી ખ્યાલ આવે મહારાજ આવ્યા ' તા અહીં ગવર્નર હોલમાં. એમાં મોટું વન છે આસપાસ તેરસો તો હરણીયા છે, જગ્યા આસપાસ મોટી. સસલા છે, શિયાળીયા છે, રાજમહેલ છે મોટો બધો–બધું છે પણ કીધું આ તત્ત્વને સમજો બાપા ! આ વિના બધું ધૂળધાણી ને વા પાણી છે.

નરમ છે પણ વખત મળે નહીં વખત લાંબો. આહા ! અહીંયા એ કહે છે, ગમે તેટલી મોટી પદવી હોય અને ગમે તેટલા કરોડો અબજો રૂપીયા હોય, એ કાંઈ સુખી નથી, એ તો દુઃખી છે બિચારા ! કેમ કે પરપદાર્થ ઉપર એનું લક્ષ જાય છે, એટલે રાગ થાય છે અને રાગ થાય છે એટલે દુઃખ છે. સ્વ આત્મા ઉપર આશ્રય જાય ત્યારે ત્યાં એને આનંદ છે ને ત્યાં સુખ છે. આહાહા !

અહીં કહે છે, હું મારા આત્માને નમસ્કાર કરું છું ભાવ (સ્તુતિ) આહાહાહા ! એમ કરીને પોતાની સ્થિતિ પણ વર્ણવી છે. હું કઈ ભૂમિકામાં છું. હું આત્માના આરાધનની ભૂમિકામાં છું. આચાર્ય એમ કહે છે, મને આત્મા શું છે એ અનુભવ થઈ ગયો છે. હવે અલ્પકાળે મારે પરમાત્મા થવાનો કાળ છે. માટે એક તો હું મારા આત્માને સેવું છું, આનંદના નાથમાં મારી એકાગ્રતા છે એ મારો ભાવ નમસ્કાર છે, ભાવસ્તુતિ છે અને એમાં હું જયારે રહી શકતો નથી ત્યારે જે પરમાત્મા થઈ ગયા એને હું નમસ્કાર કરું છું ત્યારે એ શુભરાગ છે, પુણ્ય છે ધર્મ નહીં, આહાહા ! મારો આત્મા મારો આરાધક અને આરાધ્ય, એવી જે નિર્વિકલ્પ સમાધિ અંદર થવી એ ભાવ સ્તુતિ એ ધર્મ અને પરમાત્મ (પદને) પામેલાને નમસ્કાર કરવો, એ શુભ વિકલ્પને રાગ, એ પુણ્ય, ધર્મ નહીં, (ધર્મનું કારણ તો ખરું ને) બિલકુલ નહીં. સ્પષ્ટીકરણ કરાવે છે, વકીલ છે ને એટલે ? કારણ રાગ એ કારણ હોઈ શકે જ નહીં બિલકુલ.

ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ, નિર્મળાનંદનો નાથ, પૂરણ પૂરણ પૂરણ પૂરણ પૂર્ણ ઈદમ્ પૂરણ શક્તિનો સાગર એ તો સુખનો દરિયો છે, ભાઈ ! તને ખબર નથી. આહાહા ! એ

અતીન્દ્રિય આનંદનો સિંધુ છે કેમે બેસે ? બે બીડી પીવે ત્યારે સવારમાં દિશા ઉતરે પાયખાને ભાઈ સા 'બને આવા તો અપલખણ હવે એને આવો આત્મા. બાપુ બધી ખબર છે. દુનિયાની તો બધી ખબર છે ને ! આ તો ૮૯ મું વર્ષ બેઠું ઘાટકોપર. ૮૯ વૈશાખ સુદ બીજ ૮૮ પૂરા થઈ ગયા શરીરને હોં આત્માને વર્ષ નથી આત્મા તો અનાદિ અનંત છે, એમાં તો બધું ઘણું જોયું. ઘણું જોયું ને ઘણું જાણ્યું ૮૯ વર્ષ શરીરને નેવુંમાં એક કમ એ પણ જનમની અપેક્ષાએ, બાકી માતાના પેટમાં સવા નવ મહિના રહ્યા એ પણ અહીંના છે. એ ગણો તો હવે એક મહિનો દોઢ મહિનો રહ્યો નેવાશી પૂરા થવાને સવા નવ મહિનાનું અહીંનું છે ને ? આયુષ્ય અહીંનું છેને ? માતાના પેટમાં આવ્યો એ-પણ લોકો જનમથી ગણે ક્યારે આવ્યો એ ન ગણે. આહાહાહા ! અરેરે ! એવા અવતાર અનંત કર્યા છે. પ્રભુ !

અહીં તો કહે છે કે મારે હવે અવતાર કરવો નથી એવો જે મારો આત્મા એને મેં ઓળખ્યો, મેં આરાધ્યો, મેં સેવા કરી છે-મેં ભાવ સ્તુતિ કરી છે, મારા સ્વરૂપની. આહાહા ! પણ હજી હું અલ્પજ્ઞ છું, પૂર્ણ વીતરાગ થયો નથી તેથી મને પરમાત્મા થયા તેના પ્રત્યે મને બહુમાનનો વિકલ્પ-રાગ આવે છે. એ રાગ શુભ રાગ છે તેને દ્રવ્ય સ્તુતિ કહેવામાં આવે છે અને નિર્વિકલ્પ સમાધિ અંદર શાંતિ તેને ભાવસ્તુતિ કહેવામાં આવે છે. પંડિતજી ! આવી વાતું છે. સંસ્કૃતમાં છે બધું હોં સંસ્કૃત છે ને ? જયસેનાઆચાર્યની ટીકા એમાં બધું છે. સહરાનપુરના પંડિત છે. સહરાનપુર છે ને ? (હાજી સહરાનપુર)

ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિથી, શું કહે છે હવે " પોતાના આત્મામાં અને પરના આત્મામાં સ્થાપીને, " બાપુ ! આ વાર્તા નથી આ કથા કાંઈ નથી આ તો આત્મકથા છે. કહે છે કે હું એક આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ એ મને અનુભવમાં આવ્યો, તેથી મારા અનુભવથી તેને સેવું છું. નિર્વિકલ્પ શાંતિ છે તે મારી ભાવ સ્તુતિ છે. પણ જ્યારે હું એમાં રહી શકતો નથી કેમકે અલ્પજ્ઞ છું પૂર્ણ સર્વજ્ઞ થયો નથી, તેથી પૂર્ણ પરમાત્મા થયા તેને હું શુભ વિકલ્પ નામ રાગથી તેને નમસ્કાર કરું છું એ શુભ રાગ છે એ વ્યવહાર નમસ્કાર છે, એ દ્રવ્ય નમસ્કાર અને અંદર નિર્વિકલ્પ શાંતિ છે એ ભાવ સ્તુતિ છે. અરે ! આવું વાંચવા કયાં નવરા હોય. ૪૧૫ તો ગાથા છે અને સાડા ત્રણ હજાર જેટલી તો સંસ્કૃત ટીકા છે-સાડા ત્રણ હજાર શ્લોકની આત્મખ્યાતિ નામ છે. એનું ટીકાનું નામ આત્મખ્યાતિ. આત્મ પ્રસિદ્ધિ આત્મા કેવો છે એની પ્રસિદ્ધિ. ખ્યાતિ એટલે પ્રસિદ્ધિ ! !

અહીં કહે છે પોતાના આત્મામાં, આહાહા ! મારા આત્મામાં પણ હું ભાવ સ્તુતિથી નમસ્કાર કરું છું અને વિકલ્પ આવ્યો છે તો વ્યવહારથી પણ નમસ્કાર પરમાત્માને કરું છું. એવા સિદ્ધ ભગવાનને પૂર્ણ પરમાત્મ દશાને પ્રાપ્ત થયા તેને મારા આત્મામાં સ્થાપું છું. મારી વર્તમાન દશા છે તેમાં અનંતા પરમાત્માનો સત્કાર કરું છું એટલે કે સ્થાપું છું. આહાહા ! પ્રભુ અનંત પરમાત્માઓ જે સિદ્ધ થઈ ગયા એ મારી પર્યાયમાં આવો એટલે કે વસો. એટલે કે એટલા અનંત પરમાત્મા, અનંત સર્વજ્ઞ થયા એ બધાને મારી પર્યાયમાં આદર આપું, એનો અર્થ એ થઈ ગયો કે મારી દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર ઢળી ગઈ છે, ત્રિકાળ ઉપર ઢળી ગઈ છે. આહાહાહાહા !

જરી ઝીણી વાત છે બાપુ બહુ આ તો. આ કથા નથી કંઈ ! આ વાર્તા નથી. આ તો અનંત કાળના જનમ મરણને નાશ કરવાની ભાવ દશા છે, બાકી તો બધું મળ્યું ધૂળને અનંત વાર.

કહે છે મારા આત્મામાં ભાવ સ્તુતિ અને દ્રવ્ય સ્તુતિથી અને પરના આત્મામાં, શું કહે છે ? એ શ્રોતાના આત્મામાં, એમ કહે છે, એવા શ્રોતાઓને હું સંભળાવીશ એમ કહે છે. છે પરના ! પોતાના અને પરના આત્મામાં સ્થાપીને અનંત સિદ્ધોને જે અનંત સિદ્ધ છે ધ્રુવ અચલ અને અનુપમ અર્થ કરી ગયા એ આવશે હજી તો મારા આત્મામાં સ્થાપું છું. વાર કવાર હોય છે ને જ્યારે આપણે જયારે બહાર જવું હોય ને કોઈ ગામમાં પર ગામમાં ત્યારે શું કરે છે ? (પ્રસ્થાનું) પ્રસ્થાનું મૂકે છે. બે ચાર ઘર છેટે ક્યાંક પ્રસ્થાનું મૂકે ઓલો–વાર કવાર હોય છે ને પછી એનો વાર આવે ત્યારે પ્રસ્થાનું લઈને ચાલ્યો જાય. એમ અહીં કહે છે હું મારા આત્મામાં ભાવ નમસ્કારનું પ્રસ્થાનું મૂકું છું. મારે પૂરણ થાવું છે હવે, એ પૂર્ણ થશે એ મારી પૂર્ણ દશા અને એની સાથે વિકલ્પ છે એ રાગ છે, એ પૂર્ણ ઉપરનો મારો આદર છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

પ્રસ્થાનું નથી મૂકતા વાર કવારે અને પછી લઈને ચાલતા થાય, પછી તે દિ ’ વારની જરૂર ન પડે એને. આહાહા ! એમ મારા આત્મામાં પ્રભુ આનંદનો નાથ છે એમાં, મારા આત્મામાં હું સિદ્ધને સ્થાપું છું, અનંતા પરમાત્માઓ થઈ ગયા, એનો હું મારી દશામાં સ્વીકાર કરું છું. મારી દશામાં સત્કાર કરું છું. આહાહાહાહા ! અને એ રીતે અનંત પરમાત્માઓની આસ્થા જેને હોય, અને જેને પરમાત્મા થવાની જિજ્ઞાસા છે એવા શ્રોતાઓના આત્મામાં પણ હું સર્વ સિદ્ધોને સ્થાપું છું. એમ કહે છે, પછી હું તને સંભળાવીશ એમ કહે છે. આહાહા !

શું કહ્યું એ ? (તું ભવિષ્યનો સિદ્ધ છો એમ માનીને સાંભળજે) તું સિદ્ધ સ્વરૂપી જ તારો સ્વભાવ છે, અને અલ્પ કાળમાં તારે સિદ્ધ થવું હોય તો સાંભળ, અને સાંભળનારને પણ કહે છે કે અનંત સિદ્ધોને હું સ્થાપું છું તારી દશામાં પ્રસ્થાનું મૂકું છું. આહાહાહા ! અનંત અનંત સિદ્ધો થઈ ગયા અત્યાર સુધીમાં, અનંતકાળમાં. અનંતકાળમાં ક્યે કાળે પરમાત્મા ન હોય ! એવા અનંત થઈ ગયા છે. એવા અનંત પરમાત્માઓને મારા આત્મામાં તો સ્થાપું છું પણ શ્રોતાઓને કહે છે પરના, છે ને ? પરના આત્મામાં સ્થાપીને. આહાહા ! ઈ શ્રોતામાં અનંત સિદ્ધોને જ્યાં પર્યાયમાં સ્થાપે છે અને એ જ્યાં હા પડે છે. ત્યારે એ સાંભળવાને લાયક થઈ જાય છે. આહાહા ! ઝીણી વાતું છે બાપુ ! આ લોજીક જ જુદી જાતના છે.

‘ નિ ’ ધાતુ છે ને ન્યાયમાં, ન્યાયમાં ‘ નિ ’ ધાતુ છે. આ લોકો સરકાર ન્યાય કરે ને આપે એ જુદી વાત છે પણ આ તો સર્વજ્ઞથી ‘ નિ ’ ધાતુ એટલે ‘ નિ ’ લઈ જવું, જેવું સ્વરૂપ છે તે તરફ જ્ઞાનને દોરી જવું એનું નામ ન્યાય. ‘ નિ ’ ધાતુ છે ન્યાયમાંથી ‘ નિ ’ ધાતુ છે. જેવું સ્વરૂપ છે એમાં જ્ઞાનને લઈ જવું, દોરી જવું એનું નામ ન્યાય. એ ન્યાયે અહીંયા મારા આત્મામાં પણ અનંત સિદ્ધોને સ્થાપું છું. આહાહાહા ! તું પામર તરીકે તને માનતો હો, શ્રોતાને કહે છે, પણ તારી પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધને– મહેમાન(ને) સ્થાપુ છું કહે છે. આહાહાહા !

એવી રીતે અનંતા સિદ્ધોને દશામાં રાખીને, હું કહીશ તે વાત સાંભળ. હું આત્માની વાત કહીશ તે સાંભળ. વાતું બીજી જાતની જગત્તથી જુદી છે ચાલતી. આહાહા ! છે ? પરના આત્મામાં સ્થાપીને “ આ સમય નામનું પ્રાભૃત, આ સમય નામનું શાસ્ત્ર, સમયસાર એનું શાસ્ત્ર, ભાવ વચન અને દ્રવ્યવચન, ” શું કહે છે ઈ ? અંદરમાં ભાવવચન એટલે જ્ઞાનની દશાનો વિકાસ થયો એનાથી હું કહીશ અને દ્રવ્યવચન એટલે વિકલ્પ ઉઠયો છે

વાણી આદિનો એનાથી કહીશ. આહાહા ! ભાવવચન એટલે આ વાણી નહીં પણ અંદરમાં જે આ જ્ઞાનની વિકાસ શક્તિ જે છે-જ્ઞાનની વિકાસ પ્રગટ પર્યાયમાં શક્તિ પ્રગટ છે, તેનાથી હું કહીશ એને ભાવવચન કહેવામાં આવે છે. એ જ્ઞાનની વિકાસની દશા જે છે તેનાથી હું કહીશ એ ભાવ-વચન કહેવામાં આવે છે. આ રે આ ! અને વાણી દ્વારા અને વિકલ્પ દ્વારા કહીશ એ દ્રવ્યવચન છે. ઓલું ભાવ સ્તુતિ અને દ્રવ્ય સ્તુતિ હતી, હવે અહીંયા ભાવવચન ને દ્રવ્યવચન બે આવ્યા. બેમાં આ છે. આહાહા ! મારી જ્ઞાનની દશામાં મને જે વિકાસ વર્તે છે તેનાથી હું કહીશ. કહેવાની વાણી જડ પણ એમાં જે જ્ઞાનનો વિકાસ છે એ તો નિમિત્ત એટલું, અને જે વાણી નીકળશે એ દ્રવ્યવાણી છે, આ વાણી જડ છે એ તો. આહાહા ! આ વાણી તો જડ છે. આ કંઈ આત્મા નથી. એ દ્રવ્યવાણીથી કહીશ અને ભાવવાણીથી કહીશ. આહાહા !

આ તો હજી પહેલાં માંગળિક માંડે છે. ઉપોદ્‌ઘાત કરે છે. પહેલી ગાથા છે આ. શ્રુત પંચમી છે ને આજે જેઠ સુદ પાંચમ. ષટ્‌ખંડાગમની રચના આજે થઈ હતી અંકલેશ્વર. આહાહા ! આપણે આ ૧૯મી વારની શરૂઆત છે. એકેક શબ્દના અર્થ અઢાર વાર તો થઈ ગયા છે, આ ઓગણીસમી વાર હાલે છે. ભાઈ, તત્ત્વ ઝીણી ચીજ છે. આત્મા એનું જે જ્ઞાન, આત્મજ્ઞાન એ ચીજ બહુ ઝીણી છે. આહાહા !

દાકતર ! જૂનાગઢ નરસિંહ મહેતા " જ્યાં લગી આત્મા તત્ત્વ ચિન્હો નહીં ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂઠી " એ આત્મા આવો, પરમાત્માએ કહેલું એવું જે એનું સ્વરૂપ-જ્યાં સુધી ચિન્હો નહિં એટલે જાણ્યો નહિં, ત્યાં સુધી તારા વ્રત ને ભક્તિ, તપ ને દાન બધા એકડા વિનાના મીંડા છે, આહાહાહા ! પાપની તો વાત જ શું કરવી ? આ રળવું ને ભોગ ને વિષય ને નોકરી ને એમાં લેવા દેવા એ તો બધું આખું પાપ ૨૨-૨૩ કલાક પણ એકાદ કલાક મળે સાંભળવા કદાચ એમાં એમાંય કોઈ શુભ રાગ હોય, આહાહા ! એ પણ બંધનનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ દ્રવ્ય અને ભાવ વચનથી પરિભાષણ શરૂ કરીએ છીએ. ભાષા તો જુઓ ! મારો વિકાસ જ્ઞાનનો એનાથી હું આત્માની વાત કરીશ અને વિકલ્પથી અથવા વાણીથી કરીશ, શરૂ કરું છું. શરૂ કરતા કરતા ક્યાં પૂરું થાશે, એ થાય ત્યારે એ જાણી લેજે. આહાહા ! શરૂ કરું છું એમ લખ્યું છે ને ? પરિભાષણ, આહાહા ! છે ? પરિભાષણ એટલે સમસ્ત રીતે પૂરણ ભાવજ્ઞાન અને વાણીમાં પૂરણપણું જે છે આવ્યું. એનું પરિભાષણ ' પરિ ' ઉત્સર્ગ છે. સમસ્ત પ્રકારે એનું કથન શરૂ કરું છું. આ શરૂ કરીએ છીએ, આહાહાહા ! એમ શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે, મુનિ છે નગ્ન દિગંબર સંત જંગલમાં વસે છે, બે હજાર વર્ષ થયા સંવત ૪૯ જંગલમાં રહેતા હતા એમાંથી આ (ટીકાના) મૂળ શ્લોક સંસ્કૃતમાં બનાવ્યા છે. આહાહા ! અને આ ટીકા છે એ એમના એક હજાર વર્ષ પછી અમૃતચંદ્રાચાર્ય મુનિ એ થયા તેમણે બનાવી.

આ નવા કળશમાં એ નામ આપ્યું છે ભાઈ, " અધ્યાત્મ અમૃત કળશ " જગમોહનલાલજીએ નવું છાપ્યું છે ને ? રાજમલની ટીકા જગમોહનલાલજીએ. એનું નામ " અધ્યાત્મ અમૃત કળશ " ઓલા અમૃતચંદ્રાચાર્યના કળશ છે ને ? તેથી પુસ્તકનું નામ " અધ્યાત્મ અમૃત કળશ " એમ

નામ રાખ્યું છે. અહીં નથી, ત્યાં આવ્યું છે. હમણાં ભેટ આવ્યું છે ને ?

અહીં કહે છે કુંદકુંદાચાર્ય, એ સિદ્ધ ભગવંતો કેવા છે, આહાહા ! પરમાત્મ થયેલી દશા અસ્તિપણે, શ્રધ્ધાનાય ઠેકાણાં ક્યાં હજી એને ? આહાહા ! કે જેમ અનંત જીવો પરિભ્રમણ કરનાર છે એમ અનંત જીવો પૂરણ સિદ્ધને પ્રાપ્ત થયેલા પણ છે. કારણ કે હું જ્યારે શરૂઆત કરું છું પૂરણ થવાની, તો અલ્પકાળમાં મારી પૂર્ણતા થશે તો જેણે શરૂઆત કરી છે એને અલ્પ કાળમાં થઈ ગઈ છે, એવા અનંતા જીવો થઈ ગયા છે. લોજીક– ન્યાયથી છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એ સિદ્ધ ભગવંતો, સિદ્ધપણાને લીધે, સિદ્ધ પરમાત્મદશા, અશરીરી જેને શરીર નહિં, વાણી નહિં, વિકલ્પ નહિ રાગ નહિં, પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! એવા અનંતા પરમાત્મા બિરાજે છે જેને ' નમો સિદ્ધાણં 'માં કહે છે. પાંચ નવકાર છે ને નમો અરિહંતાણં ' અરિ ' નામ દુશ્મન. રાગ અને અજ્ઞાન એ દુશ્મન છે. એને ' હંત ' નામ હણ્યા અને જેણે પૂરણ આનંદ પ્રગટ કર્યો તેને અરિહંત કહીએ પણ શરીર હોય, એને વાણી હોય એને, શરીર વાણી રહિતને સિદ્ધ ભગવાન કહીએ, નમો સિદ્ધાણં બીજા પદમાં એ પાંચે પદના શબ્દના અર્થ છે ! કોઈ એમને એમ નથી. ઓઘે ઓઘે નથી. એના ભાવ શબ્દોના અર્થ ઊંડા છે. કાંતિભાઈ ! નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં નમો આયરિયાણં લ્યો શું પણ ? વાડામાં પડયા હોય એને ભાન ન મળે. આહાહા !

એવા અનંતા સિદ્ધોને, આહાહા ! સિદ્ધપણાને લીધે સાધ્ય જે આત્મા, શું કીધું ? આત્મા સાધ્ય છે ને આત્મા સાધવો છે ને ? એના સાધ્યમાં સિદ્ધ પ્રતિચ્છંદ, પ્રતિચ્છંદ એટલે હે ભગવાન, ત્યારે સામો અવાજ આવે, હે ભગવાન–એ પ્રતિચ્છંદ એટલે સામો ઘડાકો– પ્રતિઘાત આવે ને સામે ? હે ભગવાન તમે સિદ્ધ છો, તો સામો પ્રતિઘાત આવ્યો આમ ગુલાંટ ખાઈને " હે આત્મા તું સિદ્ધ છો " સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! છે ? એ પ્રતિચ્છંદના સ્થાને છે સામો ધ્વનિ ઊઠે છે. જેવો પરમાત્માને તું કહે કે તમે પૂરણ છો, પૂર્ણાનંદ છો તો એવો જ પ્રતિધ્વનિ (પડઘો) તારામાં આમ પાછો આવે છે. તું પણ પૂરણ છો. પૂર્ણાનંદ છો. આહાહા ! આવું છે. આમાં નવરાશ ક્યાં માણસને છે ? આત્મા સાધ્ય છે અને એ આત્મા તેના પ્રતિચ્છંદના સ્થાને છે, સિદ્ધો, સિદ્ધ પ્રતિચ્છંદના સ્થાને છે. ' જેમના સ્વરૂપનું સંસારી ભવ્ય જીવો ચિંતવન કરી, ' પૂરણ પરમાત્મ પદને પ્રાપ્ત થયા એના સ્વરૂપનું સંસારી જીવો ચિંતવન કરી, આહાહા ! એવું થવા માગે છે, જેને હવે સંસાર દશામાં રહેવું નથી. આહાહાહા ! એવા પ્રાણીને સિદ્ધ ભગવાન આત્માના સાધ્યમાં પ્રતિચ્છંદ છે. એનું ધ્યાન કરે, વિચાર કરે કે આવા સિદ્ધ, આવા પરમાત્મા, આવા એવો હું છું. આહાહા ! સ્વરૂપનું સંસારી ભવ્ય જીવો બેય વાત સિદ્ધ કરી, અનંતા સિદ્ધો સિદ્ધ કર્યા, પરમાત્મ દશા પ્રાપ્ત અનંત કાળમાં, અને સંસારી ભવ્ય જીવો પણ અનંત છે, ભવ્ય નામ લાયક મોક્ષ જવાને લાયક એવા જીવો, સિદ્ધ ભગવાનનું ચિંતવન કરી આહા ! તે સમાન પોતાના સ્વરૂપને ધ્યાવી સિદ્ધના– પરમાત્મા જેવું મારું સ્વરૂપ છે. એમ ધ્યાન કરી, આહાહા ! છે ? તેમના જેવા થઈ જાય છે.

સિદ્ધનું ધ્યાન કરી સિદ્ધ જેવા થઈ જાય છે. માટે સિદ્ધનું ધ્યાન કરીને સિદ્ધને સ્થાપે છે.

વિશેષ કહેશે–